ДІТИ – СВІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА. ЩО РОБИТИ, ЩОБ НА ЧУГУЇВЩИНІ СТАЛИ *ВИДИМИМИ* ТАКІ ДІТИ?

ДІТИ – СВІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА. ЩО РОБИТИ, ЩОБ НА ЧУГУЇВЩИНІ СТАЛИ *ВИДИМИМИ* ТАКІ ДІТИ?

Харків
2021

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Концепція «дитина-свідок = дитина, постраждала від домашнього насильства» введена в українське законодавство з набранням чинності у 2018 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». У статті 1-й якого закарбовано: «*дитина, яка постраждала від домашнього насильства (далі — постраждала дитина), — особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства*».

Такі зміни були пов'язані з імплементацією норм Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція, яку Україна, на жаль, досі не ратифікувала).

Стамбульська конвенція передбачає проведення психосоціальних консультацій дітей — свідків усіх форм насильства, що орієнтовані на відповідну вікову групу і приділяють належну увагу інтересам дитини (стаття 26). А стаття 46 Конвенції визнає обтяжуючою обставиною вчинення злочину проти дитини або в її присутності.

Також показове рішення Європейського суду з прав людини у справі «Єремія проти Республіки Молдова» говорить про те, що в разі, якщо дитина спостерігає систематичне насильство по відношенню до одного зі своїх батьків з боку другого, вона сама є жертвою насильства і має право на захист з боку держави.

За даними Національної поліції України, у 2020 році надійшло 209 тисяч звернень з приводу вчинення домашнього насильства, з них 3400 — від дітей, що становить 1,63% від загальної кількості звернень.

Проте ці дані не в повній мірі відображають ситуацію з кількістю дітей, постраждалих від домашнього насильства, адже стосуються лише тих випадків, коли дитина сама заявила про вчинення домашнього насильства. Втім, діти часто соромляться або бояться розповісти про те, що з них знущаються. Основними причинами незвернення дітей до правоохоронних органів вважають страх помсти кривдника,

сором перед оточенням, зневіра в можливостях захисту, небажання згадувати та говорити про травмуючи події, а іноді діти просто не знають іншого ставлення до себе, а тому вважають його «нормою».

Однак у більшості випадків, якщо в сім'ї має місце домашнє насильство, як мінімум одна дитина є його свідком і, відповідно, повинна бути ідентифікована як постраждала, навіть якщо не вона звернулася до поліції, а її мати чи інші особи.

Хоча Національна поліція знає кількість неповнолітніх, поставлених на профілактичний облік в ювенальній превенції за скоєння домашнього насильства, відомості ж щодо кількості постраждалих від такого насильства дітей у формах статистичної звітності, що узагальнюються в НПУ, відсутні.

Натомість, директорка департаменту Національних «гарячих ліній» громадської організації «Ла Страда — Україна» Альона Кривуляк навела (https://sheriffua.org/news/herson/diti-kriz-prizmu-derzhavnih-reform-ta-pandemiji) статистику колосального зростання фактів жорстокого поводження з дітьми за останні роки: на Національну гарячу лінію для дітей та молоді (**0 800 500 225** та **116 111**) за допомогою у 2019 році звернулося 20 тисяч постраждалих, у 2020 надійшло 100 тис. звернень, а за перший квартал 2021 — вже 40 тисяч. Тобто, кількість звернень щодо випадків насильства над дітьми в період карантину зросла надзвичайно.

Досить часто дитина є свідком насильства, що є травмуючою ситуацією, але, на жаль не завжди поліція та інші інституції звертають на це увагу.

За даними «Звіту за результатами моніторингу судової практики» (http://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2021/05/Судова-практика-і-використання-Стамбульської-конвенції-Аналітичний-центр-ЮрФем.pdf), підготовленого Асоціацією жінок-юристок України «Юрфем»:

- поліція та суди лише у 15% справ ідентифікують дитину — свідка домашнього насильства як потерпілу;
- найпоширенішим видом покарання за вчинення домашнього насильства щодо дитини є штраф — у 70% справ. Мінімаль-

на сума штрафу як покарання за домашнє насильство менша у два з половиною рази, ніж стягнення судових витрат під час розгляду тієї ж справи в судді.

Фактично дитина, що є свідком домашнього насильства, страждає саме від психологічного насильства.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», **психологічне насильство** — форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Прояви психологічного насильства:

- ігнорування почуттів особи;
- образа переконань, що мають цінність для особи, її віросповідання, національної, расової приналежності або походження; соціального статусу;
- переслідування, залякування;
- погрози вбити чи скалічити (у тому числі дітей);
- підбурювання до самогубства;
- примус до протизаконних дій;
- погрози відібрати дітей;
- приниження особистості;
- постійна критика та насмішки;
- безпідставні звинувачення та формування почуття провини;
- обмеження у самореалізації, навчанні, роботі;
- обмеження у контактах із близькими та друзями, у виборі кола спілкування;
- примушування спостерігати за насильством над іншими людьми чи тваринами тощо.

(Див. лист Міністерства освіти і науки України «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text).

Психологічне насильство стосовно дитини пов'язується із впливом на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідувань, залякувань чи висловлювання недовіри, якими навмисно викликаються невпевненість, відчуття беззахисності та страх, що призводить до заподіяння шкоди психічному здоров'ю дитини.

Психологічне насильство часто спричиняє депресії, нервові розлади, загострення хронічних захворювань, і навіть призводить до самогубств.

Психологічне насильство в сім'ї супроводжує всі інші види насильства.

ЯК ПОТЕРПАЄ ДИТИНА — СВІДОК ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Діти, які є свідками насильства в сім'ї, нарівні із жертвами, також отримують важку психологічну травму. Крім того, діти наражаються на більшу небезпеку стати жертвою насильства або зневаги, якщо вони живуть в ситуації насильства. Також перенесений у дитинстві досвід домашнього насильства чинить негативний вплив на майбутнє життя дитини. Діти — свідки насильства більш схильні до ризику щодо цілого ряду емоційних і поведінкових проблем, включаючи тривогу, депресію, погані успіхи в школі, низьку самооцінку, непослух, нічні кошмари і скарги на фізичне здоров'я.

Чому діти є найбільш вразливими в ситуаціях домашнього насильства?

- Дитина, яка стає свідком насильства в сім'ї, а нерідко і безпосередньою жертвою, часто навіть не уявляє, що все може бути по-іншому.

- Дитина, особливо маленька, залежить від батьків, вона не може просто взяти і піти з дому. Діти не в змозі зрозуміти, чому, приміром, тато б'є маму і, часто, звинувачують в тому, що відбувається, себе.
- Діти не завжди розуміють та відчувають, що можуть розповісти про свої проблеми дорослим. Доступ до допомоги можливий лише за участі батьків.

Міфи про дітей — свідків домашнього насильства

— Міф № 1: «Ситуація насильства між партнерами ізольована та впливає тільки на них». — Це не так, взаємини в системі сімейних відносин набагато складніші, те, що відбувається між двома суб'єктами, неминуче відбиватиметься на те, як складаються стосунки із третім.

— Міф № 2 «Роль «спостерігача» не тягне за собою травму взагалі або тієї ж інтенсивності, як і переживання насильства на собі». — Це не так, дитина виробляє «захисні механізми», відбувається погіршення якості дитячо-батьківських відносин через те, що один із батьків пережив або продовжує переживати травму, пов'язану з насильством.

— Міф № 3 «Має місце пасивна «спостережна» роль дітей в ситуації насильства між батьками». — Це не так, діти далеко не завжди займають пасивну позицію.

Можливі наслідки психологічних травм дітей, які стали свідками домашнього насильства:

— ***Насильство породжує насильство***

Переважна більшість випадків домашнього насильства спостерігається у тих родинах, в яких агресор у дитинстві ріс у сім'ї, де він сам регулярно ставав свідком або жертвою домашнього насильства.

Дитина, у присутності якої часто відбувалися гучні скандали між батьками, сама, швидше за все, буде вирішувати виникаючі пробле-

ми у власній родині та житті за допомогою крику і приниження партнера. В неї формуються агресивні поведінкові моделі та уявлення про те, що дійовим є тільки силовий метод вирішення конфліктних ситуацій.

Діти, які бачили насильство в сім'ї, у майбутньому переносять модель поведінки батьків на власні стосунки. Вони швидше піднімуть руку на дружину або власну дитину в зрілому віці, ніж ті, хто виріс у благополучній сім'ї.

— ***Захисник перетворюється у насильника***

Кожна дитина хоче захистити того з батьків, хто страждає від насильства. Однак вона не здатна зробити цього фізично, тому найчастіше вибирає єдино вірний шлях — перетягнути агресію насильника на себе.

Парадоксально, але дитина, що захищає жертву, швидше за все, виросте агресором. Так, хлопчик, який приймає удари батька, спрямовані на його матір, засвоює, що жертва безсила та її слід захищати від усього. Згодом прагнення захищати переросте в необхідність мати партнера, що потребує опіки. І така слабка, нерішуча, безпорадна людина (типова жертва) обов'язково буде знайденою.

— ***Свідок стає жертвою***

Але не тільки агресор формується у результаті домашнього насильства. Із тією ж часткою імовірності маленький свідок домашнього насильства перетвориться в його жертву. Хто саме з нього вийде, залежить від того, яка модель глибше відкладеться в його підсвідомості і чию сторону він частіше брав у дитинстві.

Дитина, яка виправдовує агресора в дитинстві *(«Вона сама винна. Чому не зробила так, як він сказав?», «Він сильний, значить, завжди правий»)*, із більшим ступенем імовірності виросте потенційною жертвою. Для неї підпорядкування сильному — норма.

Отже, діти — свідки домашнього насильства можуть мати схильність до агресивної поведінки або, навпаки, відрізнятися апатичним ставленням до навколишнього світу і в перспективі зазнавати труднощів у побудові майбутніх сімейних відносин.

СИТУАЦІЯ З ПСИХОЛОГІЧНИМ НАСИЛЬСТВОМ ЩОДО ДІТЕЙ У ЧУГУЇВСЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

«1. У 2020 році до Чугуївської міської ради та її виконавчого комітету звернень (заяв, скарг) стосовно психологічного насильства щодо дітей не надходило. 2. Матеріалів стосовно психологічного насильства щодо дітей для термінового реагування до Чугуївського відділу поліції не надавалося», — таку відповідь було надано Чугуївською міськрадою на запит від громадської організації «Центр правових та політичних досліджень «ДУМА» (див. стор. 9).

Так само, і Чугуївський відділ поліції (відтепер — районне управління поліції) повідомив, що за психологічне насильство щодо дітей минулого року до адміністративної відповідальності нікого не притягували: *«Протягом 2020 року на території обслуговування міста Чугуєва було зареєстровано 5 повідомлень відносно психологічного насильства відносно дітей від жителів м. Чугуєва, але викладена в повідомленнях інформація щодо психологічного насильства не знайшла свого підтвердження. Повідомлень стосовно психологічного насильства в сім'ї щодо дітей, які надійшли до Чугуївського відділу поліції від Чугуївської міської ради, протягом 2020 року не надходило. Протоколи про адміністративне правопорушення за ст. 173-2 КУпАП за вчинення психологічного насильства відносно дітей протягом 2020 року не складалися»* (див. стор. 10).

Виходить, що, в умовах, коли, по-перше, у всій країні за часів карантину зросла кількість випадків домашнього насильства та, по-друге, діти, що є свідками такого насильства, теж вважаються постраждалими від домашнього (психологічного) насильства, у Чугуєві, зокрема, таких дітей просто «не бачили»?

ЧУГУЇВСЬКА МІСЬКА РАДА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Старонікольська, 35а, м. Чугуїв, Харківська область, 63503
тел. (05746) 2-35-03, 2-43-46 тел/факс (05746) 2-23-05
E-mail: info@chuguev-rada.gov.ua; admin@chuguev-rada.gov.ua
ISO 9001:2015 Сертифікат Bureau Veritas Certification від 13.04.2018 № UA228802

26.02.2021 № 321-57/02-05-17
на № 1 від 24.02.2021

Голові Центру правових
та політичних досліджень
«Дума»
Юрію ЧУМАКУ
e-mail: centrduma@i.ua

Шановний пане Юрію!

Чугуївська міська рада та її виконавчий комітет на Ваш запит на інформацію від 24.02.2021 № 1 стосовно фактів психологічного насильства щодо дітей у 2020 році повідомляє наступне:

1. У 2020 році до Чугуївської міської ради та її виконавчого комітету звернень (заяв, скарг) стосовно психологічного насильства щодо дітей не надходило.
2. Матеріалів стосовно психологічного насильства щодо дітей для термінового реагування до Чугуївського відділу поліції не надавалося.

Заступник міського голови –
керуючий справами виконавчого
комітету **Людмила Макаренко**

Вікторія Корощупова (05746) 2 33 45

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ГУНП В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ЧУГУЇВСЬКИЙ ВІДДІЛ ПОЛІЦІЇ
вул. Гвардійська, 31, м. Чугуїв
Харківська область, 63503
тел./факс (05746) 2-20-13
E-mail: rovd9122@ukr.net

Голові правових та політичних досліджень «ДУМА»
Юрію ЧУМАКУ

Від 03.03.2021 № 281 /119-91/01/5-2021
На № _____ від ___.___.20__

Шановний пане Юрію!

На Ваш запит від 24.02.2021 року № 2 Чугуївське районне управління повідомляє Вам, що протягом 2020 року на території обслуговування міста Чугуєва було зареєстровано 5 повідомлень відносно психологічного насильства відносно дітей від жителів м. Чугуєва, але викладена в повідомленнях інформація щодо психологічного насильства не знайшла свого підтвердження. Повідомлень стосовно психологічного насильства сім'ї щодо дітей які надійшли до Чугуївського відділу поліції від Чугуївської міської ради протягом 2020 року не надходило. Протоколи про адміністративне правопорушення за ст. 173-2 КУпАП за вчинення психологічного насильства відносно дітей протягом 2020 року не складалися.

З повагою

начальник **Олег ТКАЧЕНКО**

Олександр МАЛЯВІН (0574622013)

Щоб розібратися з причинами такої ситуації, представники ГО «Центр правових та політичних досліджень «ДУМА», в межах громадської ініціативи «DOCU ДІЄ проти психологічного насиль-

ства щодо дитини», провели глибинні інтерв'ю з низкою працівників Чугуївського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі — ЦСССДМ), управління соціального захисту населення Чугуївської міської ради (далі — УСЗН), служби у справах дітей виконавчого комітету Чугуївської міської ради (далі — ССД), Чугуївського районного управління поліції, педагогами та експертами в царині протидії домашньому насильству з Києва й Харкова.

З отриманих відомостей вважаємо за доцільне виділити наступне:

1. «*УСЗН може отримувати повідомлення як від поліції, так і від будь-якого суб'єкта соціальної роботи, пересічного громадянина, іншої установи. Якщо факт насильства виявляють щодо дітей, у такому випадку ми маємо інформувати ССД та поліцію. Хоча з 2014 року особисто до УСЗН громадяни з такими скаргами не зверталися, в основному про це повідомляє поліція. Правоохоронці надсилають повідомлення встановленого зразка, і тоді за цією адресою ми спрямовуємо соціальні служби для визначення потреб у наданні соціальних послуг. Вони (ЦСССДМ) потім повідомляють, що виходили, з'ясували ситуацію, провели профілактичну бесіду з кривдником про недопущення у майбутньому домашнього насильства, а з постраждалою — теж відповідну роботу: визначають потреби, чи потрібний соціальний супровід. У нас при ЦСССДМ працює кризовий психолог, яка веде цей напрямок. Якщо складна ситуація — виїжджаємо колегіально. Більшість громадян навіть і не знають, що, якщо вони подзвонили на «102» щодо домашнього насильства, до них незабаром з'явиться цілий «бомонд»*.

Характерно, що, за словами працівників УСЗН, у них ***немає*** інформації про винесення чугуївськими поліцейськими термінових заборонних приписів. Хоча, як нам вдалося з'ясувати пізніше, такі заборонні приписи правоохоронцями вже неодноразово виносилися.

2. Працівники ЦСССДМ поінформували, що співпраця з поліцією у реагуванні на випадки домашнього насильства є доволі ефективною:

«*Нам поліція дає знати — одразу після повідомлення управління соціального захисту — про випадки домашнього насильства. У вайбе-*

рі. Зазначаючи вид насильства, адресу, контактний телефон, прізвище, ім'я, по батькові постраждалої особи. Якщо постраждалою є неповнолітня особа, то поліція великими літерами вказує «ДИТИНА». Якщо була дитина-свідок, це у повідомленні поліції ***не*** *зазначається. Вже коли ми приходимо на місце події та з'ясовуємо, що мама з папою ледь не ножі хапали на очах у дітей, ми розуміємо, що свідками цього були неповнолітні діти. І потім працюємо з цими дітьми як із фактично постраждалими від психологічного насильства».*

Щоправда, за документацією ЦССДМ ці діти не проходять як жертви домашнього (психологічного) насильства, адже кваліфікація події залишається такою, якою її визначила поліція. Себто, частіше за все — домашнє насильство щодо когось із дорослих членів сім'ї.

3. *«За статистикою минулого року взагалі не було домашнього насильства щодо дітей, в тому числі й психологічного. Останнім часом були повідомлення про таке насильство, але всі вони пов'язані з уроками, з дистанційним навчанням. Наприклад, мама запотиличник дала доньці, яка не хотіла робити домашнє завдання. Ми з мамою відпрацювали... От чи склала поліція там адмінпротокол — допоки не знаємо»*, — розповіли у ССД.

І при цьому додали, що їм навіть ***не*** повідомляють про ті випадки, де є насильство між дорослими. Тому в ССД не можуть знати, чи були там діти — свідки насильства.

4. Педагоги зауважили:

«Ми час від часу повідомляємо поліцію — про випадки неналежного виконання батьківських обов'язків — наприклад, дитина дуже неохайна або не відвідує школу. Бувало, що працівники ювенальної превенції прямо в школі, в присутності вчителя опитували таку дитину».

Але повідомлень зі шкіл саме про виявлені факти домашнього насильства не було.

5. Доволі докладною виявилася інформація, отримана від поліцейських:

«Одразу на повідомлення про домашнє насильство виїжджає група реагування патрульної поліції (ГРПП), потім матеріали передають

дільничним чи працівникам ювенальної превенції. Якщо є ознаки кримінального правопорушення, викликають слідчо-оперативну групу... Патрульні поліцейські, які першими виїжджають на домашнє насильство, мають грамотно збирали матеріал та краще опитували та/або самі складали протоколи — по гарячих слідах, адже «дорога ложка до обіду». А не так, що «ювенал» через 2–3 дні отримує матеріал...

Зараз і патрульним рекомендують, аби вони оформлювали адмінпротоколи і, в разі необхідності, виносили терміновий заборонний припис. У нас є свій загальний журнал у райуправлінні поліції, в якому ми всі реєструємо ТЗП. Адже ТЗП необхідно виносити саме терміново, толку від нього через 2–3 дні...».

При цьому поліцейські зазначили, що у протоколі вони вказують, що, крім постраждалої особи, є ще й дитина-свідок. Однак коли постраждала каже, що вона претензій не має, правоохоронці протокол ***не*** складають. У тому числі й за наслідками кривди стосовно дитини-свідка.

Експертні думки:

1. **Костянтин Шеремет**, начальник відділу організації превентивної роботи управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції:

«Умовно: чоловік скоїв насильство щодо дружини. Дитина це бачить. Але двічі особа не може бути притягнута до відповідальності за один і той же факт насильства. Це ж не друге домашнє насильство, а те саме. При цьому, якщо постраждала мати «пішла у відмову», довести психологічне насильство щодо дитини-свідка буде вкрай складно.

Важливо, щоб при складанні адмінпротоколу в ньому зазначалося, що дитина була свідком домашнього насильства. Так, це важко зафіксувати. Постає питання якості збору доказової бази.

Наявність дітей при скоєнні домашнього насильства є обтяжуючою обставиною. Тобто, такий кривдник може отримати в якості покарання не штраф чи громадські роботи, а адмінарешт.

Якщо дитина була свідком домашнього насильства, а протокол складено щодо кривди відносно іншого члена сім'ї, поліцейські все одно повинні протягом 1 доби повідомити ССД про такий випадок... І соціальні служби потім мають працювати не тільки з дитиною, але і з сім'єю».

На переконання Костянтина Шеремета, **поліція має виконувати не тільки правоохоронну, але й правозахисну функцію, аби захищати не лише безпосередньо постраждалих від домашнього насильства, а й дітей-свідків.**

2. **Алла Блага**, доцентка, докторка юридичних наук (тема докторської дисертації — «Насильство в сім'ї: кримінологічний вимір, детермінація, запобігання»):

«***Дитина має бути почутою!*** *Якщо батьки не дають дозвіл на спілкування з дитиною, поліцейський має право з нею поговорити в присутності психолога чи педагога.*

Потрібно в матеріалах прописувати, що були діти, вони боялися, плакали. Щоб діти не «випадали». Щоб із ними працювали соціальні служби.

Якщо доросла постраждала особа відмовляється писати заяву на кривдника — а це її право — адмінпротокол на кривдника не складається. Однак якщо були діти — свідки домашнього насильства, які фактично є постраждалими від насильства психологічного, адмінпротокол має складатися за цим фактом».

3. **Наталя Мілорадова**, професорка кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ, докторка психологічних наук:

«*Насильство та жорстоке поводження з дітьми стає дедалі більш поширеним явищем у світі та Україні. Багато дітей стикаються з цим у власній родині. Забезпечення та захист прав та інтересів дитини залежатиме від побудови ефективної та безпечної взаємодії з нею, наслідком чого є інформація, необхідна для розсліду-*

вання факту насильства. Зміст, форма, якість, а тим самим і достовірність свідчень малолітніх та неповнолітніх буде залежати від психологічних можливостей і особливостей розвитку дитини та комунікативних знань та вмінь особи, що проводить опитування.

Питання не в тому, може чи ні дитина надати реальну інформацію стосовно події, а в тому, що потрібно для того, аби побудувати таку взаємодію з нею, щоб отримати інформацію і водночас не допустити вторинного травмування дитини. Тому оволодіння комунікативними знаннями, навичками та вміннями є необхідною умовою побудови якісної та безпечної комунікації з дитиною.

Водночас доцільно докладати зусиль, щоб діти брали участь в опитуванні, якщо це можливо, мінімальну кількість раз (бажано один) у відповідний час у зручних умовах і з використанням відповідних технік. Такий підхід гарантує безпеку дитині та сприяє отриманню цінного доказового матеріалу у справі.

Організація роботи повинна здійснюватися на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей. Основою є розуміння психологічних особливостей спілкування з неповнолітніми в залежності від ситуації взаємодії та з урахуванням віку. Основою ефективної взаємодії з дитиною є дотримання певних правил, пов'язаних із наявністю:

- *безпечного дорослого, що володіє знаннями стосовно психологічних, фізіологічних та вікових особливостей розвитку дитини, особливостей комунікації з дитиною з урахуванням віку, комунікативними навичками, вміннями необхідними для ефективного спілкування з дитиною;*
- *безпечного середовища, що представляє собою організовану систему заходів, метою яких є забезпечення законності, гуманності та ефективності кожного рішення щодо дитини».*

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Доцільним вбачається пожвавлення у Чугуївській міській територіальній громаді інформаційно-просвітницької роботи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з акцентуванням на роз'яснення положень законодавства про статус дитини — свідка як постраждалої від насильства.

2. Заклади освіти та їх працівники мають активніше долучатися до виявлення фактів домашнього насильства стосовно дітей — з подальшим повідомленням про такі факти служби у справах дітей та Чугуївського районного управління поліції.

3. При виїзді групи швидкого реагування патрульної поліції на повідомлення про домашнє насильство, правоохоронці повинні ретельно з'ясовувати, чи були в таких випадках діти-свідки (очевидці) насильства.

4. Варто докладати зусиль, щоб така дитина брала участь в опитуванні мінімальну кількість разів (бажано один). При цьому поліцейський має право з нею поговорити в присутності психолога чи педагога.

5. Обов'язковою при реагуванні на випадки психологічного насильства щодо дітей та ситуації, в яких дитина є свідком (очевидцем) домашнього насильства, має бути тісна співпраця працівників ювенальної превенції, ССД та ЦСССДМ.

6. При складанні протоколу про адміністративне правопорушення за домашнє насильство, в ньому має зазначатися, що свідком такого насильства була дитина. І про ці обставини поліцейські повинні протягом 1 доби повідомити ССД та соціальні служби.

7. Якщо доросла постраждала особа відмовляється писати заяву на кривдника, але існують достатні докази того, що в ситуації домашнього насильства була присутня дитина-свідок, адмінпротокол має складатися за цим фактом — за психологічне насильство щодо дитини.

8. У випадках домашнього насильства щодо дітей (у тому числі й тих, в яких дитина є постраждалою через свій статус свідка насильства) ЦССДМ має рекомендувати її законному представнику отримати безоплатну правову допомогу та, в разі виявлення такої потреби, направляти дитину разом із її законним представником до Чугуївського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

9. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території Чугуївської міської територіальної громади, повинні неухильно дотримуватися Порядку взаємодії, визначеного постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 658 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text).

10. Для організації кращої координації між зазначеними суб'єктами, необхідно активізувати роботу відповідної місцевої координаційної ради, залучивши до її складу уповноважених представників органів місцевого самоврядування, прокуратури та суду, Чугуївського місцевого центру з надання БВПД, громадських об'єднань.

Юрій Чумак, голова Центру правових та політичних досліджень «ДУМА», модератор кіноклубу медіапросвіти Docudays UA «ДУМАй!», фундатор ініціативи «Чоловіки проти домашнього насильства», керівник проєкту «DOCU ДІЄ проти психологічного насильства щодо дитини».

Додаток 1

ЩО РОБИТИ, ЯКЩО ДИТИНА СТАЛА СВІДКОМ НАСИЛЬСТВА (РЕКОМЕНДАЦІЇ UNICEF)

Люди, які стали свідками насильства, можуть відчувати важкі переживання — розгубленість, нерозуміння, дезорієнтацію, біль, страх і почуття безсилля. З наслідками психологічної травми навіть дорослій людині впоратися нелегко, але особливо важко доводиться дітям — адже у них менше сил, знань і життєвого досвіду.

ЯК ДОПОМОГТИ МАЛОЛІТНІЙ ДИТИНІ І ПІДТРИМАТИ ЇЇ

Малюки-дошкільнята знають, що не можуть самі себе захистити і відчувають безпорадність. Дитині дуже важливо знати, що дорослі її завжди захистять.

Відведіть дитину в безпечне місце і заспокойте її.

Дайте їй можливість відпочити, вмитися, поїсти і попити.

Завірте дитину, що ви та інші дорослі захистите її, що нічого поганого з нею не станеться.

Постарайтеся дізнатися про страхи дитини — вислухайте, якщо вона говорить, або заохочуйте ділитися своїми емоціями. Наприклад: «*Візьми мене за руку, якщо тобі страшно. Так я зможу дізнатися, що ти хочеш мені щось сказати*».

Не втомлюйтеся пояснювати, що все закінчилося, що зараз небезпеки немає. Переконайтеся, що дитина вас чує і розуміє.

Слідкуйте за тим, щоб дитина випадково не почула про ваші страхи і переживання, коли ви розповідаєте про них іншим людям.

Запропонуйте помалювати або пограти. Якщо дитина малює або відіграє травматичну подію — увімкніть позитивні елементи, наприклад, появу супергероя, щоб дитина відчувала себе в безпеці.

Намагайтеся уникати контакту дітей з речами, які можуть викликати неприємний спогад. Слідкуйте, щоб дитина не дізналася зі ЗМІ або від інших людей травматичну для неї інформацію.

Якщо дитині присниться кошмар — поясніть різницю між сном і дійсністю, скажіть, що таке іноді трапляється після важкої події, але потім пройде. Після сну настає новий день, де немає небезпеки.

Не допускайте, щоб хтось присоромлював або критикував дитину, якщо вона боїться, плаче або у неї з'являються регресивні прояви — нетримання сечі, бажання посидіти на ручках, смоктання соски або пальця.

ЯК ДОПОМОГТИ ДИТИНІ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Зрозуміла для віку дитини інформація про те, що відбувається, допоможе знизити рівень тривоги і стабілізувати стан. Після кожної фрази спостерігайте за реакцією дитини, відповідайте на запитання, навіть, якщо вони вам здаються безглуздими, і вона їх повторюють багато разів. Будьте терплячі. Уникайте деталей, які можуть налякати.

Робіть акцент на загальній згуртованості й силі: *«Дуже багато дорослих зараз разом усе роблять для нашої безпеки і готові нас захистити».*

Нагадуйте, що ви емоційно і фізично поруч, тримайте за руку.

Визнайте почуття дитини, говоріть про них, дайте їй можливість висловлювати їх будь-яким способом — плакати, проявляти агресію, сумувати, завмирати.

Доносьте думку, що коли трапляються страшні речі, люди сильно переживають і це абсолютно нормально. Будь-яка людина може впасти в лють, смуток або відчай. Треба трохи почекати, поки стане легше.

Скажіть, що те, що сталося — жахливо, і ви та інші дорослі все зробите для того, щоб таке не повторилося і вона жила в безпечному світі.

Робіть акцент на тому, що ви впоралися з ситуацією, що дитина сильна і смілива, як супергерой, що тепер ви в безпеці.

Запропонуйте намалювати малюнок перемоги «добра» над «злом».

Допоможіть зняти м'язову напругу за допомогою ігор.

Дитина повинна перебувати в безпечному місці — з дорослим, якому вона довіряє.

Пропишіть правила безпеки, якщо дитина залишається вдома одна (не відкривати чужим двері, кому дзвонити, якщо батьків довго немає вдома).

Будь-яке відео зі сценами насильства, інформація про застосування насильства для дитини є неприпустимими.

Залишайте «коробочку проблем», куди дитина може складати записки про те, що її хвилює. Перечитуйте і разом знаходьте відповіді на питання.

ЯК ДОПОМОГТИ ПІДЛІТКУ

Підліткам важливо знати, де шукати перевірену інформацію, і бути корисними, знати, що вони можуть зробити самі для інших людей і поліпшення ситуації.

Створіть умови для вираження почуттів, допоможіть зрозуміти, що його почуття нормальні. Скажіть: *«Я відчував (а) себе так само. Я боявся(лась) і відчував(ла) безпорадність».*

Заохочуйте більше спілкуватися з друзями і близькими.

Підтримуйте конструктивне прагнення підлітків допомагати іншим і допоможіть знайти підходящі заняття, в яких вони можуть проявити свою силу і відповідальність.

Ви повинні бути переконані в тому, що вони в безпеці. Для цього важливо створити тимчасові правила, поки ситуація не нормалізу-

ється — коли і куди можна йти, що можна робити, як виходити на зв'язок, проговорити слова-паролі для різних ситуацій.

Скорегуйте почуття надмірної відповідальності і провини: поясніть, що дійсно можна зробити, а що — ні. *«Багато дорослих відчувають себе так само, як ти, вони дратуються і звинувачують себе в тому, що більше нічого не змогли зробити. Але ніхто з нас не винен у цьому»*.

Допоможіть підлітку зрозуміти, що нестримана поведінка є дуже небезпечним способом вираження почуттів (наприклад, гніву) в першу чергу для нього самого. Адже проблему це ніяк не вирішить, а йому зашкодить, і доведеться справлятися ще і з наслідками ризикованої поведінки.

Пояснюйте прямо і чесно: *«Коли трапляються такі події, все люди відчувають страх, гнів, виходять з себе і навіть хочуть помститися і самим проявляти насильство. Такі зміни в установках людей трапляються часто. Зараз тобі не віриться, але через якийсь час ми всі повернемося до нашої звичного життя і поглядів»*.

Будьте уважні до стану дитини, відстежуйте тривожні ознаки і, в разі необхідності, звертайтеся до фахівців.

Додаток 2

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

- Закон України«Про запобігання та протидію домашньому насильству»
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22.08.2018 р. № 658
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n12
- Постанова КМУ «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01.06.2020 р. № 585
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text
- Постанова КМУ «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24.02.2021 р. № 145
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text
- Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання» від 01.07.2016 р. № 716
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text
- Наказ Мінсоцполітики «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» від 13.03.2019 р. № 369/180
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text

- Наказ Мінсоцполітики «Про затвердження форм документів, із яких формується особова справа постраждалої особи, влаштованої до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» від 03.07.2019 р. № 1037
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0772-19#n16

- Наказ Мінсоцполітики та Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» від 13.03.2019 р. № 369/180
  https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text

- Лист Міністерства освіти і науки України «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» від 18.05.2018 р. № 1/11-5480
  https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text

Додаток 3

КОРИСНІ КОНТАКТИ

- Управління соціального захисту населення Чугуївської міської ради **(05746) 2-54-66**
- Служба у справах дітей виконавчого комітету Чугуївської міської ради **(05746) 2-30-46**
- Чугуївський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді **(05746) 2-33-45**
- Чугуївський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги **(05746) 4-01-27**
- Поліція **102**
- Швидка медична допомога **103**
- Урядовий кол-центр з запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей **1547**
- Національна «гаряча» лінія з попередження домашнього насильства **116-123** (з мобільного) та **0 800 500 335** (зі стаціонарного)
- Національна дитяча «гаряча» лінія **116-111** (з мобільного) та **0 800 500 225** (зі стаціонарного)
- Кол-центр державної системи безоплатної правової допомоги **0 800 21 103**

Підготовлено у рамках ініціативи «DOCU ДІЄ проти психологічного насильства щодо дитини», яка впроваджується кіноклубом медіапросвіти Docudays UA «ДУМАй!», що діє при громадській організації «Центр правових та політичних досліджень «ДУМА». Ініціатива реалізується в межах «Кампанії з протидії булінгу та насиллю — на підтримку реформи освіти» за сприяння ГО «Докудейз».

docuclub.docudays.ua

centrduma.org.ua

Наклад 300 прим.
Дизайн та друк: ФОП Мірошниченко О. А.
Тел.: (050) 303-22-85